

МЕСЦА ДЫЯЛЕКТНАЙ ВЯСЕЛЬНОЙ ЛЕКСІКІ Ў КУЛЬТУРЫ БЕЛАРУСКАГА НАРОДА

Г.К. Семянькова
Віцебск, ВДУ імя П.М. Машэрава

Рэгіянальная лексіка з’яўляецца яркім паказчыкам асаблівасцяў культуры не толькі мясцовага насельніцтва, а і беларускага народа ў цэлым. Пацверджаннем гэтага з’яўляецца абрадавая лексіка, якая характарызуе вяселле і прадстаўлена ў “Рэгіянальным слоўніку Віцебшчыны” [1; 2], створаным на аснове дыялектнага матэрыялу, сабранага студэнтамі і выкладчыкамі ўстановы адукацыі “Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт імя П.М. Машэрава” падчас дыялекталагічнай практыкі ў выязных экспедыцыях і ў населеных пунктах па месцы жыхарства. Тэрыторыяй для даследавання сталі сельскія населеныя пункты Віцебскай вобласці. На сённяшні дзень дыялектная вясельная лексіка не знайшла належнага адлюстравання ў навуковых даследаваннях, у сувязі з чым *актуальнасць* прапанаванага артыкула з’яўляецца відавочнай. *Мэта* – выяўленне і апісанне дыялектных адзінак, што характарызуюць абрад вяселля ў гаворках жыхароў Віцебскай вобласці.

Матэрыял і метады. Матэрыялам паслужылі прыклады рэгіянальных лексічных адзінак, сабраныя ў пачатку ХХІ ст. на тэрыторыі Віцебскай вобласці шляхам апытання мясцовых сельскіх жыхароў. Выкарыстаны апісальны *метады* даследавання.

Вынікі і іх абмеркаванне. Жаніх і нявеста, безумоўна, з’яўляюцца галоўнымі ўдзельнікамі вяселля. На Віцебшчыне іх называюць *маладыя* (жаніх і нявеста), *маладая*, *маладóвачка*, *маладúха*, *маладзéнец*, *маладзён*, *маладзёнак*, *маладзі́к*, *маладзя́н*.

Пералічаныя назвы прывядзём ніжэй, захоўваючы асаблівасці мясцовай гаворкі і прыводзячы спасылку на месца фіксацыі прыкладу (поўная назва вёскі і скарачаная раёна):

Маладыя *толькі* *мн.* Жаніх і нявеста. *Маладыя як прыедуць, будзем іх сустракаць хлебам-соллю.* Угрынкі Уш.

Маладзéнец, маладзён, маладзёнак, маладзі́к, маладзя́н *м.* Жаніх. *Гляньце, бабы, маладзéнец ужо едзе да нашай Ганулькі.* Моханава В.-Дзв. *Як Мікіта быў маладзёнцам, дык спраўны быў мужчына, відны.* Угрынкі Уш., Замачак Чаш. *Маладúха красівая, а маладзéнец дрэнь.* Пугачова Докш. *А той маладзён прапівае цешчы грошы.* Кветча Леп. *Любы маладзёнак хвалюецца перад вяселлем.* Косарава Глыб. *Маладзі́к з маладúхай ужо прыехалі.* Мілашкі Брасл., Станіславова Дубр. *Маладзя́н не стаў са мной вітацца.* Янава Тал.

Маладая, маладóвачка, маладúха *ж.* Дзяўчына ў час вяселля, нявеста. *Маладая на сваім вяселлі дорыць падаркі ўсёй радні жаніха.*

Угрынкі Уш. *А дзеўкі ўсе й гаворуць: “А сабірайся, маладóвачка, у дарогу”.* Кветча Леп. *Прывязлі ўжо нашу маладúху.* Высачаны Лёзн., Сабалі Чаш.

Як відаць з прыкладаў, ва ўсіх назвах жаніха і нявесты ўжываецца корань *-малад-*, які звычайна служыць для характарыстыкі ўзросту чалавека.

Як вядома, шафер і шаферка, сваты, хросныя маці і бацька заўсёды былі пачэснымі гасцямі на вяселлі. Іх у народных гаворках Віцебшчыны называюць наступным чынам: шафер – *брацю́к, паджані́шнік, пёршы, пыта́нішнік, ша́хвер*, шаферка – *ша́хверка*, хросная маці – *маму́ся, мату́лька, мату́ся*, сват – *марша́лак, марша́лка*.

Ніжэй разгледзім названыя найменні ў кантэксте:

Брацю́к, паджані́шнік, пёршы, пыта́нішнік, ша́хвер *м., абрад.* Шафер, удзельнік вясельнага абраду. *Вясёлы брацю́к у маладых кампанейскі.* Баравуха Пол. *Паджані́шнік – хлопец з горада, культурны такі.* Дуброўна, Міхалова Чаш., Верацеі Шарк. *Брат ягоны на вяселлі быў за пёршага.* Мікіціха Шум. *Пыта́нішнікам у нас будзе Федзька.* Шыліна Шум. *Раней не сведкі на свадзьбі, а ша́хверы называліся.* Яроненкі Гар.

Ша́хверка *ж.* Шаферка, старшая дружка нявесты ў вясельным абрадзе. *Болей за ўсіх мне ша́хверка спадабалася.* Кухты Глыб.

Маму́ся, мату́лька, мату́ся *ж.* Хросная маці. *Хрысціць дзіцяці павінна маму́ся і татусь.* Велеўшчына Леп. *На вяселлі мату́лька займае пачэснае месца.* Верамееўшчына Дубр. *У мяне мату́ся добрая: часта прыходзіць, ды яшчэ й з падарункамі.* Навумаўка Беш., Замачак Чаш.

Марша́лак, марша́лка *м.* Сват; той, хто сватае каго-н. каму-н. *Марша́лку на вяселлі давалі падарак.* Вялічкі Паст. *Мой мужык на гэтым вяселлі марша́лка.* Груздава Паст.

У назвах шафера адлюстраваны наступныя ўласцівасці: 1) сваяцкія адносіны з жаніхом: быць шаферам нярэдка запрашаюць брата жаніха (*брацю́к*), 2) месца за вясельным сталом і роля ў вясельным абрадзе (*паджані́шнік, пёршы, пыта́нішнік*). У назве шафера / шаферкі назіраюцца фанетычныя асаблівасці гаворкі з пераходам [ф] у [хф]: *ша́хвер, ша́хверка*.

Найменні хроснай маці ўтрымліваюць памяншальна-ласкальныя суфіксы, што сведчыць пра адносіны да яе з боку жаніха і нявесты, а таксама ўсіх удзельнікаў вясельнага абраду.

Сватаў здаўна прынята ацэньваць па колькасці праведзеных вяселляў. Сваты павінны мець сваю сям’ю, дзяцей, быць шчаслівымі ў шлюбе. Сватамі не бралі разведзеных, удоў, людзей, у якіх няма дзяцей, тых, хто да сарака гадоў не займеў сям’і. Сват з’яўляецца ключавой фігурай як у абрадах перадвясельнага перыяду, так і ў рытуале ўласна вяселля.

Як вядома, вяселле дзеліцца на некалькі этапаў – перадвясельны, уласнавясельны, паслявясельны, якія ў гаворках Віцебшчыны

адлюстраваны ў лексемах *суглёды, зазовы, запіўкі, перазоў, пярэзва, перазовы, перазоўкі, перазыўкі, пярэзаўкі, пярэзвы*.

Разгледзім іх у кантэксце:

Суглёды *толькі мн., абрад*. Прыезд жаніха ў дом будучай жонкі для знаёмства з яе сям’ёй. *На суглёдах жаніх панравіўся ўсім*. Верацеі Шарк.

Зазовы *толькі мн., абрад*. Заручыны. *У суботу зазовы будуць*. Абольцы Тал.

Запіўкі *толькі мн., абрад*. Час, калі бацькі маладых дамаўляюцца пра дзень сватання. *Вот былі запіўкі, а я на печы сядзела*. Літусава Сен.

Перазоў м., пярэзва ж., часцей перазовы, перазоўкі, перазыўкі, пярэзаўкі, пярэзвы мн., абрад. Заклучны этап вясельнага абраду, калі бацькі маладой пасля вяселля прыязджаюць у госці да сватоў. *А ў нас сягодні перазоў, сам Бог дарожку перайшоў*. Камоскі Беш. *І на пярэзвугрошы трэба: хачу, каб усё было, як у людзей*. Шыліна Шум. *Ездзілі на перазовы ўчора*. Пугачова Докш., Задоры Шум. *У перазоўкі да сватоў ездзілі*. Котава, Хайсы Віц., Выдрэя Лёзн., Вялікая Вядрэнь, Падрэзы, Пачаевічы Чаш. *На перазыўкі наедзім у суботу*. Грынеўшчына Докш., Клясціцы, Сяляўшчына Рас., Лужкі Шарк. *Пярэзаўкі абычна ў тыдзень пасля вяселля бываюць*. Порплішча Докш., Багушэўск, Выгада Сен. *Пасля пярэзваў маладая да мужа жыць пайшла*. Шыці Шарк.

Лічыцца, каб маладая сям’я жыла ў шчасці і згодзе, трэба вясельнаму цягніку абавязкова “закінуць” (паставіць) рагатку (можна нават не адну, а некалькі):

Рагátку закінуць, рагátку паставіць *абрад*. Перагарадзіць дарогу вясельнаму поезду. *Каля магазіна маладым рагátку паставілі*. Дзёрнавічы В.-Дзв.

Рагátка ж., абрад. Столік, якім перагарожваюць дарогу вясельнаму цягніку падчас сустрэчы маладых. *На рагátцы стаяў вялікі каравай*. Верацеі Шарк.

Прапускаюць вясельны цягнік толькі пасля таго, як яго ўдзельнікі “адкупяцца” гарэлкай, цукеркамі ці іншымі прысмакамі.

Заклучэнне. Такім чынам, прааналізаваны фактычны матэрыял ілюструе нацыянальную адметнасць гаворак паўночна-ўсходняй часткі Беларусі, выяўляе выключнае моўнае багацце і разнастайнасць гэтага незвычайнага ў гістарычным і этнаграфічным плане рэгіёна, дыялектныя рысы Прыдзвіння, словаўтваральныя магчымасці і вобразнасць народнай мовы, з’яўляецца паказчыкам культурных асаблівасцяў мясцовага насельніцтва і беларускага народа ў цэлым.

1. Рэгіянальны слоўнік Віцебшчыны : у 2 ч. / Л.І. Злобін (рэд.) [і інш.]. – Віцебск : УА “ВДУ імя П.М. Машэрава”, 2012. – Ч. 1. – 304 с. URL: https://rep.vsu.by/bitstream/123456789/14704/1.Готовое_Ч.1.pdf (дата звароту: 19.01.2023).

2. Рэгіянальны слоўнік Віцебшчыны : у 2 ч. / склад. : Г.К. Семянькова, Т.А. Грачыха, А.С. Дзядова [і інш.] ; пад рэд. А.С. Дзядовой. – Віцебск : ВДУ імя П.М. Машэрава, 2014. – Ч. 2. – 358 с. URL: <https://rep.vsu.by/handle/123456789/14042?mode=full> (дата звароту: 19.01.2023).